

OŚRODEK DOSKONALENIA
NAUCZYCIELI
STOWARZYSZENIA „WSPÓLNOTA POLSKA”

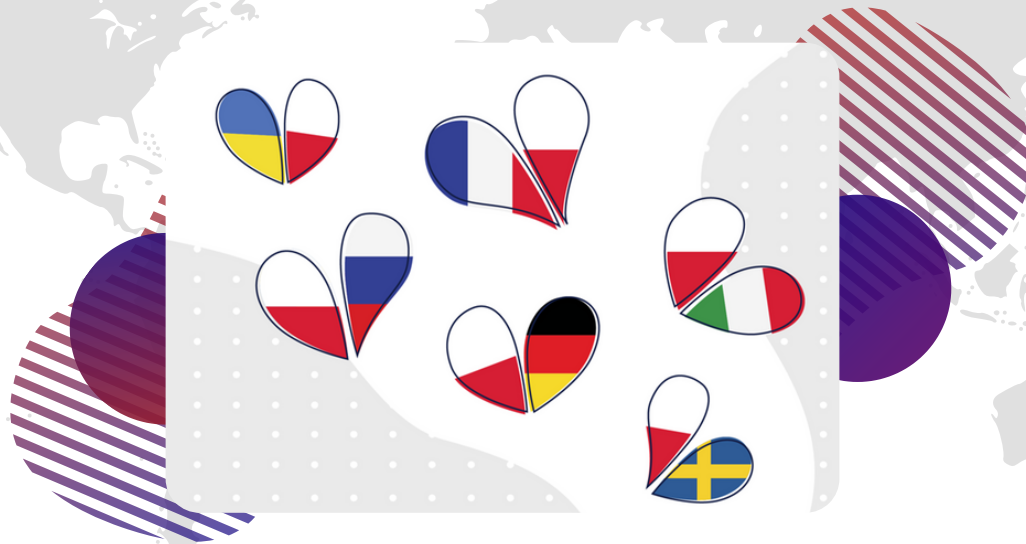
UCZYMY, JAK UCZYĆ

UNIwersytet
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Zachowaj polskość na obczyźnie!

VADEMECUM DLA RODZICÓW DZIECI Z DOŚWIADCZENIEM MIGRACJI

**Zakład Językoznawstwa Stosowanego,
Pracownia Badań Języka i Kultury Polonii**
(Instytut Glottodydaktyki Polonistycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego)
oraz

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
(Stowarzyszenie Wspólnota Polska)

Niniejsza broszura stanowi kompendium wiedzy dotyczącej transmisji polskości na obczyźnie i zawiera wskazówki przydatne rodzicom dzieci z doświadczeniem migracji. Ukazuje dobre praktyki wspomagające zachowanie językowo-kulturowego dziedzictwa i polskiej tożsamości etnicznej, ale też uczy na czyhające pułapki, które to utrudniają, a niekiedy wręcz uniemożliwiają.

Zagraniczny język polski

Podejmując decyzję o emigracji trzeba się liczyć z wieloma zmianami, które nastąpią w życiu wyjeżdżających – od miejsca zamieszkania, przez pracę, do konieczności funkcjonowania w nowej kulturze i używania innego języka. Osoby dorosłe dzięki edukacji mają dobrze opanowaną polszczyznę i zazwyczaj wierzą, że na obczyźnie pozostanie ona w tej samej postaci. Tak się jednak nie dzieje, ponieważ poza macierzystym krajem język ulega licznym transformacjom, a czasem zubożeniu, oddalając się stopniowo od swojej pierwotnej postaci. Polszczyzna zagranicą nie dotrzymuje kroku naturalnemu rozwojowi języka, ulegając swego rodzaju zamrożeniu. Mimo iż nie stanowi – jak w Polsce – środka komunikacji we wszystkich sytuacjach pomiędzy wszystkimi jej uczestnikami, pozostaje dla nich językiem ojczystym. Dla ich dzieci jednakże staje się językiem odziedziczonym (JOD), przybierającym postać MJOD (mówionego JOD) lub EJOD (edukacyjnego JOD), który można opanować tylko w szkole.

Zarówno dorośli jak i ich potomstwo często mieszają języki: własny z kodem kraju osiedlenia oraz z innymi językami mniejszościowymi, z czego powstaje język polonijny. Jest on charakterystyczny dla danego terytorium, gdzie służy Polakom do porozumiewania się tylko między sobą. Niedostateczna znajomość języka kraju osiedlenia u dorosłych, a polskiego u dzieci blokuje możliwość wystąpienia dwujęzyczności (bilingwizmu).

Zachowanie polskości poza Polską

Na emigracji można w różny sposób zarządzać polskością. Przemysł każdą z opisanych poniżej propozycji.

Przebywając na obczyźnie możesz wybrać jedną z opcji:

1. odrzucić polskość, tzn. (za)adaptować się w wysokim stopniu do kultury kraju osiedlenia i przyjąć jego urzędowy język jako własny, dążąc do identyfikacji ze społeczeństwem przyjmującym
2. zdecydować się na zachowanie polskości
 - a) przy odrzuceniu języka i kultury kraju osiedlenia, czyli odseparować się od miejscowego społeczeństwa (np. żyjąc w enklawach)
 - b) przy akceptacji języka i kultury kraju osiedlenia i zachowaniu swoich wartości narodowych

Jeśli wybierzesz opcję pierwszą, to oznacza, że odcinasz siebie i swoje dzieci od korzeni, przyjmując język i kulturę kraju osiedlenia za swoją, czyli decydujesz się na asymilację.

ODPOWIEDZ (W MYŚLI) NA PYTANIA I ROZWAŻ TĘ OPCJĘ

- Czy znasz język kraju osiedlenia tak dobrze jak polski, aby w rozmowach z członkami rodziny poruszać wszystkie tematy – zarówno ze sfery prywatnej, jak i zawodowej, edukacyjnej oraz publicznej? Czy z łatwością wyrażasz słownie swoje uczucia i emocje?

- Czy jesteś/będziesz w stanie w nowym/innym języku śpiewać dziecku kołysanki, uczyć je wierszyków oraz rymowanek, bawić się z nim i właściwie (tj. zgodnie z miejscową kulturą) wybierać dla niego lektury, zabawki, zajęcia?
- Czy znasz (będziesz miała/a okazję czas, chęć i możliwość poznać) język nastolatków, aby swobodnie porozumiewać się ze swoimi dziećmi w nowym /innym języku i dobrze rozumieć ich zachowania zgodne z miejscowymi obyczajami?
- Czy znasz kulturę kraju osiedlenia tak dobrze jak swoją, aby wtopić się w nowe społeczeństwo, obchodzić tak samo jego święta, uczestniczyć w lokalnych ceremoniach i nie popełniać gaf?
- Czy uważasz za właściwe porozumiewanie się ze swoją rodziną w języku, który nie towarzyszył Wam w domu (w Polsce), w którym dotąd nie toczyło się Wasze życie rodzinne?
- Czy nie obawiasz się tego, że Twoje dzieci nie będą mogły się porozumieć z dziadkami, rodziną, rówieśnikami w Polsce, a Ty z czasem zaczniesz popełniać błędy w polskim i Wasza komunikacja w szerszym gronie (np. na wakacjach w Polsce) może nie być tak prosta i gładka jak dawniej?
- Jaką masz pewność, że polskość nigdy nie będzie potrzebna Twojemu dziecku?
- Czy wiesz, że całkowita asymilacja odbiera dziecku i Tobie szansę na dwujęzyczność?
- Czy masz świadomość, że jeśli Twoje dzieci będą chciały kiedyś opanować polski, będzie on dla nich językiem obcym?

Nie sądz, że Twoje dziecko opanuje polski później (kiedyś...)! Język nie poczeka!

Jeśli wybierzesz pierwszy wariant opcji drugiej, to oznacza, że nie chcesz poznać języka ani kultury kraju osiedlenia.

W domu będzie kultywowana tylko polskość, decydujesz się zatem na izolację.

ODPOWIEDZ (W MYŚLI) NA PYTANIA I ROZWAŻ TĘ OPCJĘ

- Czy wiesz, że przywieziony język dla Ciebie pozostanie ojczystym, ale dla Twoich dzieci, stanie się językiem odziedziczonym, który nie jest i nie będzie taki sam, jak Twój?
- Czy wiesz, że przekazujesz dziecku pierwszy język? Nie zawsze jest to język ogólnopolski, więc jeśli posługujesz się regionalną odmianą / gwara, taką postać polszczyzny przyswajają dzieci.
- Czy zdajesz sobie sprawę, że pozostając przy decyzji używania tylko polskiego nie możesz uczestniczyć w życiu społeczności kraju przyjmującego, nie będziesz rozumieć przekazów (np. w telewizji czy w prasie) ani nie będziesz się komunikować z otoczeniem?

- Czy masz świadomość, że w Twojej rodzinie może dojść do zachwiania hierarchii ważności, że może nastąpić zamiana ról społecznych? Twoje dzieci, które (po)znają dobrze nowy/inny kod, osiągną wyższy status językowo-kulturowy, co osłabi Twój autorytet?
- Czy jesteś świadomy/świadoma, że możesz mieć problemy w wychowaniu dzieci, które szybko się nauczą miejscowego języka w szkole i wtopią się w nową kulturę? Będą chciały zachowywać się jak koledzy, mieć te same prawa i obowiązki, co oni, a to nie często odbiega od polskich zwyczajów.
- Czy bierzesz w rachubę różne skutki izolowania się w nowym otoczeniu, takie jak: zawężenie możliwości pracy do sektora polskiego, bycie odrzucanym przez miejscowe społeczeństwo, brak kontaktów z rodzicami kolegów Twojego dziecka i jego nauczycielami, brak rozumienia otaczającej rzeczywistości?

Kultywując w domu tylko polskość dajesz swemu dziecku cenny prezent w postaci znajomości Twojego języka ojczystego.

Brak znajomości języka oraz kultury kraju osiedlenia z Twojej strony może jednak przyczynić się do utrudnień w waszej komunikacji i wywoływać konflikty międzypokoleniowe.

Jeśli wybierzesz wariant drugi, to oznacza, że chcesz lub musisz poznać język i kulturę kraju osiedlenia, ale zachowasz polskie zwyczaje i własny język, czyli decydujesz się na integrację.

ODPOWIEDZ (W MYŚLI) NA PYTANIA I ROZWAŻ TĘ OPCJĘ

- Czy wiesz, że Twój polski poza krajem rodzinnym nie będzie się dostatecznie dobrze rozwijał i jego żywotność jest zagrożona? Musisz sam(a) zadbać o to, aby nie stał się językiem ułomnym.
- Czy pamiętasz, że polski jest dla Ciebie językiem ojczystym, ale dla Twoich dzieci już nie? Przybiera on postać języka odziedziczonego, który musi być nieustannie rozwijany i wzbogacany tak w domu, jak i w szkole.
- Czy masz świadomość, że utrzymanie polskości na obczyźnie jest niełatwym zadaniem i musisz włożyć w to wiele wysiłku i pracy? To na Tobie przede wszystkim spoczywa odpowiedzialność za jej kultywowanie.
- Czy zdajesz sobie sprawę z tego, że chęć utrzymania polskości wiąże się z używaniem w domu tylko polskiego w poprawnej formie, a nie języka polonijnego?
- Czy wiesz, że zachowując swoje zwyczaje i kultywując polską kulturę powinieneś /powinnaś jednocześnie być otwarty/otwarta na miejscowe zwyczaje i pozwolić dzieciom spędzać czas w taki sposób jak ich rówieśnicy?

- Czy zdajesz sobie sprawę z tego, że Twoje dziecko szybko pozna język kraju osiedlenia (głównie w odmianie edukacyjnej), który zacznie przeważać w jego komunikacji, więc jeśli nie zrównoważysz go polszczyzną, straci szansę stania się dwujęzycznym?
- Pamiętaj, że zachowując polskość, ale też opanowując język kraju osiedlenia i przyjmując jego kulturę masz szansę stać się osobą dwujęzyczną i dwukulturową. Przekaż to dziecku.

**Nie mieszaj języków polskiego i lokalnego, staraj się o czystość
każdego z nich osobno!**

Kultywowanie polskości na obczyźnie – rady i wskazówki

W celu kultywowania polskości, tj. rozwijania języka polskiego oraz jego utrwalania, a także zachowania tradycji i obyczajów, musisz podjąć starania obejmujące Ciebie i Twojego męża/ partnera (Ciebie i Twoją żonę/ partnerkę) oraz dzieci. Zapoznaj się z propozycjami zebranymi poniżej. Warto z nich skorzystać. Możesz dodać coś od siebie – dla siebie, ale nie skracać tej listy „minimum zobowiązań”. Ich wypełnienie daje Ci szansę na transmisję polskości na obczyźnie.

Rady dla dorosłych względem siebie

Dorośli wywożą już ugruntowaną znajomość języka ojczystego, który jednak – wskutek zanurzenia w innej rzeczywistości językowo-kulturowej – ulega różnym przeobrażeniom, a nieraz znacznemu ograniczeniu. Jeśli pracujesz w polskim sektorze (stowarzyszenia, instytucje kultury, oświata, media, dyplomacja itp.), używasz polszczyzny w szerokim zakresie. Jeśli jednak pracujesz w sektorze kraju osiedlenia, wykorzystujesz ją rzadziej w mowie, a prawie nigdy piśmie, przez co staje się niepełna. W ograniczeniu jej zubożania pomogą Ci:

- porozumiewanie się w domu z członkami rodziny po polsku w jego oryginalnej postaci
- rozmowy z innymi Polakami posługującymi się poprawną polszczyzną dotyczące nie tylko spraw codziennych, ale także na tematy: książek, filmów, polityki, sportu, środowiska itp.
- czytanie książek, prasy, zawartości Internetu po polsku
- oglądanie polskich filmów, spektakli, wiadomości (informacji)
- słuchanie polskiej muzyki, audiobooków
- pisanie dziennika, listów elektronicznych, blogów
- uczestnictwo (aktywność) w życiu miejscowej Polonii

**Mówienie w domu po polsku to za mało, aby zachować język.
Czytaj i pisz po polsku! Słuchaj poprawnej polszczyzny!**

Rady dla rodziców względem dzieci

Dzieci podlegają obowiązkom szkolnemu, dlatego szybko nauczą się miejscowego języka, także w odmianie edukacyjnej, której zazwyczaj nie znasz (dzieci w szkole uczą się takich słów, jak: *kątomierz, kotlina, onomatopeja, bezkręgowce*). Nie próbuj wprowadzać nowego/innego języka w domu, jeśli to nie jest Wasze naturalne narzędzie komunikacji i nie znasz go tak samo dobrze jak ojczystego. Skorzystaj z przywileju kształtowania języka swojego dziecka za pomocą środka, który jest Ci bliski, najlepiej i w szerokim zakresie znany – polskiego. Nie mieszaj języków i nie zezwalaj na to dziecku. Podpowiadaj mu, gdy ma kłopot z wysłowieniem się. Koryguj delikatnie i umiarem popełniane przez niego błędy. Jeśli nie odpowiada po polsku i tak stosuj ten język w komunikacji z nim. Kiedyś to zaowocuje. Ważna jest konsekwencja w Twoim postępowaniu.

Miej świadomość, że jeśli dziecko nie będzie pobierało nauki w polskiej szkole lub nie zapewnisz mu edukacji domowej na odpowiednim poziomie, bardzo utrudnisz mu (ewentualny) powrót do szkoły w Polsce lub możliwość rozwijania polskiego w kraju osiedlenia w przyszłości. Pozbawisz go szansy na osiągnięcie dwujęzyczności, która jest zjawiskiem pożądanym, korzystnie wpływającym na jego rozwój językowy.

W celu kształtowania polskości u dziecka, powinieneś/powinnaś:

- porozumiewać się w domu z członkami rodziny po polsku w poprawnej postaci
- zapewnić dziecku możliwość kontaktu z osobami władającymi czystą polszczyzną (uczestnictwo w pogadankach, wykładach, spotkaniach z ludźmi kultury, nauki, sportu – np. przez Internet) oraz rówieśnicze kontakty (np. z kuzynami na odległość)
- kupować mu polskie książki i czytać mu je (lub z nim) oraz zachęcać do samodzielnego czytania
- zachęcać do słuchania polskich piosenek, audiobooków
- zachęcać do pisania po polsku dziennika, listów elektronicznych, smsów, blogów czy udzielania się na forach dyskusyjnych
- zabierać dziecko do Polski / umożliwić mu tam pobyty (np. u dziadków w czasie wakacji, na koloniach lub pobytach zorganizowanych)
- zatrudnić, jeśli jest taka potrzeba, opiekunkę mówiącą dobrze po polsku / korzystać z pomocy polskich seniorów (np. przy czytaniu polskiej literatury)
- spędzać czas na zabawach tylko po polsku (np. układać puzzle, grać w gry planszowe)
- zapisać dziecko do harcerstwa, kółka tanecznego, sportowego, muzycznego, gdzie mówi się po polsku

**Ustna komunikacja domowa nie wystarcza, żeby język się rozwijał.
Zadbaj o szkolną edukację dziecka w domu lub w polskiej placówce.**

Małe dzieci lepiej reagują na to, co rodzice im zalecają czy nakazują. Chętniej spełniają ich prośby i sugestie. Starsze mają opory, a nawet się buntują. W każdej sytuacji staraj się wyjaśnić dziecku, dlaczego transmisja polskości jest ważna. Sam(a) musisz jednak być o tym przekonany/przekonana. Twoje zachowanie jest obserwowane i naśladowane przez dzieci. Jeśli więc mieszasz języki, nie możesz od nich wymagać innego postępowania.

Włóż w zachowanie i rozwój polszczyzny tyle wysiłku, ile się da, nawet jeśli spotykasz się z niechęcią czy brakiem współpracy ze strony dziecka. Ono się i tak się osłuchuje z brzmieniem, intonacją akcentem, przyswaja słownictwo i struktury gramatyczne. Kiedyś Ci podziękuje – może nie wprost, ale doceni Twoje wysiłki. Jeśli ich zaniechasz, może mieć do Ciebie żal, obwiniać Cię o pozbawienie go naturalnej szansy na władanie ‘dodatkowym’ językiem, więc i na dwujęzyczność. Pomyśl też o relacji z dziadkami i rodziną. Umożliw dzieciom nie tylko bezstawną z nimi bliskość.

Miej świadomość, że Twoje plany (np. emigracji stałej) nie zawsze się da zrealizować.

Zadbaj o to, aby w razie powrotu do Polski, Twoje dziecko nie było uważane za cudzoziemca.

Nie wszystkie dzieci jednakowo reagują na polskość. Na ogół pierwsze dziecko najlepiej włada językiem swoich przodków i kulturuje ich kulturę, ale nie jest to regułą. Zdarza się, że dziecko, które buntowało się, odmawiało transmitowania polskości, po latach zacznie ją doceniać i chce ją zgłębić. To zaś, które karnie chodziło do szkoły polskiej i w domu komunikowało się po polsku, na pewnym etapie swoje życia zarzuca polskość, odżegnuje się od niej.

Daj swoim dzieciom, co możesz i potrafisz – Twoje starania mogą przynieść niespodziewane efekty, np. polskość w dorosłym życiu syna/córki zostanie reaktywowana, bo język może obudzić się z uśpienia po wielu latach. Powodują to (m.in.): poszukiwanie tożsamości, wpływ dziadków lub partnera, chęć zdobycia pracy, zachwyty kulturą polską – w tym powody turystyczne, wspomnienia z dzieciństwa. Każdy powód jest dobry!

Jeśli tam, gdzie mieszkasz, nie ma dostępu do polskości:

- zorganizuj coś sam(a), np.: dyskusyjny klub filmowy czy literacki, towarzyskie kółko sportowe, muzyczne, czytanie dzieciom itp.
- spróbuj założyć bibliotekę, np. w szkole dziecka, przy parafii, w polskim klubie
- zainicjuj konkursy recytatorskie, czytelnicze, sportowe czy muzyczne dla dorosłych i dzieci
- sprawdź stan prasy polonijnej w Twoim rejonie – może warto założyć lokalne pismo?
- bądź aktywnym rodzicem w szkole Twojego dziecka
- zachęć innych do pomocy i udziału w tych wydarzeniach

Na pytanie „jak zachować polskość na obczyźnie?”, nie ma jednoznacznych odpowiedzi. Jedno jest pewne: warto się starać o transmisję własnego języka i kultury, ponieważ plany i zamiary nie zawsze pokrywają się z rzeczywistością. Emigracja stała czasem zamienia się w czasową i na odwrót. Przekaż dziecku tyle polskości, ile zdołasz, ale też sam(a) o nią zadbaj. Być może masz doświadczenia w tej kwestii – podziel się nimi z innymi rodzicami! Może założysz poradnię lub grupę wsparcia w miejscu osiedlenia lub za pomocą forów internetowych?

Nie czekaj – wykaż się inicjatywą! Bądź dobrym duchem polskości w Twojej okolicy!

GDYBYŚ CHCIAŁ/A WIEDZIEĆ WIĘCEJ, ZAJRZYJ DO TEGO [LINKU](#).

Literatura

- Cieszyńska J., 2006, *Dwujęzyczność, dwukulturowość – przekleństwo czy bogactwo? O poszukiwaniu tożsamości Polaków w Austrii*, Kraków.
- Czykwin E., Misiejuk D., 2002, *Dwujęzyczność i dwukulturowość w perspektywie psychopedagogicznej*, Białystok.
- Dębski R., 2009, *Dwujęzyczność angielsko-polska w Australii. Języki mniejszościowe w dobie globalizacji i informatyzacji*, Kraków.
- Laskowski R., 2009, *Język w zagrożeniu. Przystawanie języka polskiego w warunkach polsko-szwedzkiego bilingwizmu*, Kraków.
- Lipińska E., 2013, *Polskość w Australii – o dwujęzyczności, edukacji i problemach adaptacyjnych Polonii na antypodach*, Kraków.
- Lipińska E., Seretny A., 2019, *E | I | Ree | migracyjny język polski*, „Języki Obce w Szkole”, nr 4.
- Miodunka W., 2003, *Bilingwizm polsko-portugalski w Brazylii: w stronę lingwistyki humanistycznej*, Kraków.
- Sękowska E., 1994, *Język zbiorowości polonijnych w krajach anglojęzycznych: zagadnienia leksykalno-słotwórcze*, Warszawa.
- Warchoł-Schlottmann M. (1996), *Język polski w Niemczech – perspektywy zachowania języka etnicznego u najnowszej emigracji*, „Przegląd Polonijny”, z. 3.